

पांदोबा

ऑगस्ट १९८२

अर्जिबयपणाचे गुपित

राजा चंद्रसेन याच्या दरबारात सर्वमित्र म्हणून एक विद्वक होता. त्याला कोणी वाक्चातुर्यात जिंकू शकत नव्हता. राजा त्याच्या तोंडचे असंख्यारूपे वाक्प्रयोग ऐकून स्वतःची करमणूक करून घेई. सर्वमित्राकून वाक्चातुर्यात कोणी आसत हुशार आहे का पहावे, असे राजाच्या मनात आले. त्यासाठी काय करावे, हे राजाने सर्वमित्रालाच विचारले.

सर्वमित्र म्हणाला—“प्रभो! ते काय हो तसे मोठे कठीण नाही! मला दोलण्यात जो जिंकील त्याला शेर बराह इनाम दिले जातील असे जाहीर करावे. इनामाच्या साक्षने जे वेळीस त्याची स्पष्टता न येता ते हार घ्यावीस त्याला एक हुशार बराह देऊ यावा लागेल. कोणत्याच इतके पैसे देणे शक्य होणार नाही, तेव्हा अशाचा इहा फटके दिले जातील असे जाहीर करावे.

करावे, म्हणजे झाले, असे मला वाटते. राजाला तो नियम फार आवडला. त्याने तो नियम देशभर वाहीरही केला. ती दवंडी ऐकून पुष्कळ लोक राजधानीत धावून आले. पहिल्या दिवशी आलेल्यांचे सव्याच शंभरांपर्यंत पोचले.

इतका नियम कडोर असूनही इतके लोक आले म्हणजे त्यात काहीजण तर फार हुशार व बोलण्यात फार चतुर असले पाहिजेत. याकीचे सर्व पेशव्या आखेनेच मूर्खसारखे आले असले पाहिजेत, असे वाटले.

असा विचार करत सर्वमित्राने राजाला इहा दिवशाचा अवधी शाधा, अशी विनंती केली. राजाने अवधी दिला. ती इहा दिवसात सर्वमित्र देश भराकून सर्वांना जाऊन एकत्र करून भेटला व त्यांच्याशी बोलला. त्याने स्वतःच सर्वमित्राच्या

चातुर्याने असे दर्शन केले की राजे पाहकन गेले आणि सर्वांनी एकत्र करून राजा मानोतून पाय काढला.

त्या स्पष्टता आलेल्यापैकी गुणशील नावाची व्यक्ती सर्वमित्राला फार हुशार आढळली. आपण त्याला दोलण्यात कदाचित जिंकू शकणार नाही असेही सर्वमित्राला वाटू लागले. आपण एका जरी हारलो तरी राजा आपले तोंडही पाहणार नाही, असे त्याला वाटले.

सर्वमित्राने त्याला आपली खरी ओळख सांगितली व म्हणाला—“जर तू या स्पष्टते भाग घेतला नाहीस तर मुला दोनशे बराह मी देईन!” गुणशील गरीब होता. त्याने विचार केला आपण जिंकतो की नाही कोण जाणे! परंतु दोनशे बराह पडले ते घेऊन तो परतला. तरलेल्यांना सर्वमित्राने सहली जिंकले व राजाकडून मोठे इनाम मिळविले.

काही महिने लोटल्यावर राजाने पुन्हा स्पर्धा जाहीर केली. या वेळीही गुणशील आला. सर्वमित्र दोनशे बराह देऊ लावला, तेव्हा ते पुरणार नाहीत असे त्याने समितले. शेवटी पाचशे बराह घेऊन गुणशील बसला. इतर सर्वांना जिंकून सर्वमित्राने राजाकडून पुन्हा मोठे इनाम मिळविले.

तिसऱ्या वेळी पुन्हा स्पर्धा व्हायचे ठरले. गुणशील उत्साहाने निघाला. तेव्हा त्याचे

बडील त्याला म्हणाले—“तू दोनदा जाऊन पैसे मिळवून आलास खरा, पण संभाळून रहा! राजाशी व्यवहार आहे, त्यात घोका असू शकतो!”

“बाबा, मी आजपर्यंत स्पष्टते भाग घेतला असेल तर ना!” असे सांगून गुणशीलने जे घटले ते थोडक्यात सांगितले.

बाप आश्चर्याकित होऊन म्हणाला—“देखा! वाक्पांडित्यात तू जे चातुर्य दाखवितोस ते मुला व्यवहारात दाखवितां आले नाही. सर्वमित्र तुम्या वाक्चातुर्याक जिंकून मुला पैसे देत खाला आहे. या खेपेस तू राजासमक्ष स्पष्टताशी जाव. सर्वमित्र देईल त्या पेशावर भाळून जाऊ

नकोस. स्पष्टतः भाग घेऊन राजाकडून साहाय्यको मिळव !"

या क्षेपस सर्वमित्राने गुणशीलला एक हजार वरह देऊ केले. गुणशीलने घेतले माहीत. त्याच्यामुळे आपली मात खाली होणार हे सर्वमित्राने ओळखले आणि रात्रीच्या रात्री काही वृक्षांना पाठवून गुणशीलच्या मुसक्या बोचून त्याला घोर जंगलात नेऊन टाकविले. गुणशील तिकडून राजधानीत पोचेपर्यंत स्पर्धा संपल्या होत्या.

त्यानंतर गुणशीलाने अनेक यत्न करून पाहिले, परंतु सर्वमित्राने पाला एकदाही स्पष्ट भाग घेऊ दिला नाही. दिवसेंदिवस गुणशीलाच्या अदृक्कायी वाढतच गेल्या. तो वेच पालटून जाई आणि पूर्वपणाचे आंग

करून बोलेली, परंतु सर्वमित्र त्याला ओळखून रात्रा पर्यंत पोलू घेत घेत.

तोंपईत दहावैद्य स्पर्धा झाल्या होत्या. अकराव्या वेळी स्पर्धा झाली तेव्हा गुणशील माल्याचा धर्ता ही सर्वमित्राला लायला नाही. शेवटी स्पर्धेच्या वेळी त्याला इतर स्पर्धकांबरोबर मालेला पाहून सर्वमित्राची छाती बडबडू लागली.

सुरवातीला स्पर्धकामध्ये परस्पर स्पर्धा रावाने करविल्या. गुणशील त्या सर्वांकडे लिरप्या नेजने पहात म्हणाला - "एकदा मी दाट अरण्यात फिरत असतां एक वाघ पांच सहा पावलावर उभा असलेला दिसला.

"काय करत ?" पांचवी स्पर्धकांनी आवचयेचकित होऊन विचारले.

"पण तुम्ही विचारायला हवा तो प्रश्न हा नव्हे ! तुम्ही विचारायला हवा होत, तुम्ही कोसे स्वतःला वाचविलेत ? झोप की नाही ?" गुणशील म्हणाला.

मंतर गुणशील व सर्वमित्र दोघांची स्पर्धा मुक झाली समोरच्या माणसाने कोणता प्रश्न विचारावा, हे माव तू छान सांगितलेय जर, म्हणजे तुला कसा प्रश्न विचारावा हे माहीत वाहे का ?" सर्वमित्राने गुणशीलला विचारले.

"कसाची गोष्ट मी मंतर सांगतो. आतांच एक दोष्ट सांगून त्याला काय प्रश्न विचारायला हवा, रेही मी सांगितले. वेच तुला आणखी एकदा सांगितले आणि प्रश्न विचारायला झाला तर त्यात चातुर्वाने

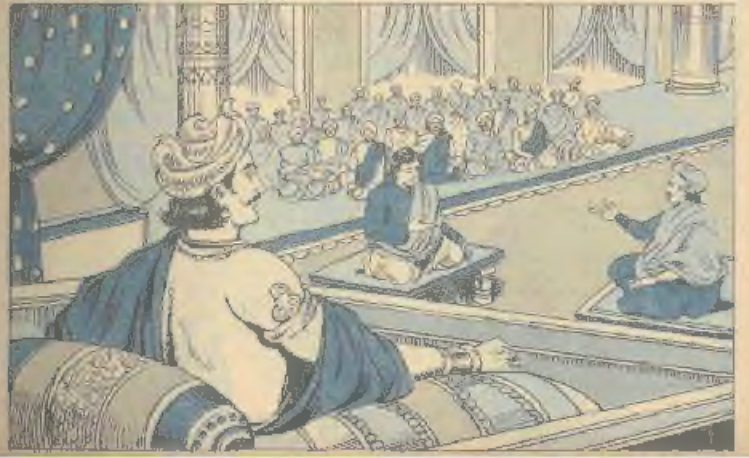
तु काही सांगू शकशील का ?" गुणशीलने विचारले.

"सांगून पहा, तुलाच कळेल." सर्वमित्र त्याची कट्टा करीत म्हणाला.

"एकदा मी दाट अरण्यात फिरत असतां तथोर पांच पावलावर असलेला वाघ दिसला."

"तेव्ही तू स्वतःला वाचवून कसा वाहेर पडलास ?" सर्वमित्राने विचारले.

"तो प्रश्न सामान्य बुद्धि असलेल्या माणसांनी विचारायलाच शकत नाही. तुझ्या सारख्यांनी विचारायलाच शकत नाही. तर असा प्रश्न विचारायला हवा होता की तू त्या जंगलात गेल्यास कशांना ?" गुणशील म्हणाला.

राजा कौतुकाने ते संभाषण ऐकत होता. गुणशीलने सांगितल्यासारखेच सर्वमित्राने विचारले.

"कशाळा म्हणून विचारतोस? या स्वधर्मि भाग घ्यायला मी येऊ नये म्हणून एकजण बाढवा घेत होता. म्हणून कोणाला माहीत नसलेली नवी बाट काढावी लागली." गुणशील म्हणाला.

सर्वमित्राची नणूकाही वृत्तीक्षीच असली. गुणशील वाचुयाने जाणून किंग बाहेर काढीत आहे. तर आपण त्याला तसेच प्रत्युत्तर देऊन त्याला निरुत्तर केले पाहिजे! त्याला वाटले.

"तू अशी उत्तरे देशील, हे सगळे माहीत होते. तुला इकडे यायला आढवा येणारा सर्वमित्रच होता असेही म्हणायला तू मागे पुढे पाहणार नाहीस. तुझी ही बटवट येथे चालणार नाही. कोणो विवदासच करणार नाही. बरं तर तू त्या वाचाच्या जवळपासून स्वतःचं रक्षण करू करून घेत-लस, हे तर सांगशील!" सर्वमित्र म्हणाला.

"वाघाशी दोन हात करून जिवंत परत यायला मी काही तसा शूरवीर योद्धा नाही! मी पुढे येऊ लागला तेवढ्यात तुला मुलगा व दोघे गुड लोकर मी इकडे व याय, यासाठी मला आपली एकदा मुमक्या वाघून नेण्यासाठी जडपातून बाहेर आले. वाघाने मला सोडले व त्याच्यावर उडी मारली. मी ती संघी सावून एजालो आणि सगळ इकडे झालो." गुणशील म्हणाला.

मुलावर वाघाने उडी मारली हे ऐकताच सर्वमित्र जोरजळा व दंगल होऊन जगिनीवर पडला. राजादरोगर तेच ने कोणी होते वकित झाले. राजाने विचारल्यावर गुणशीलने सर्वमित्राची तसे कारस्थाने उघड सांगून टाकली.

राजाने दरबार बरसास्त केला आणि पूर्वी स्वर्च-साठी आलेल्या काही उभेदवारा-जवळ चवकशी केली तेव्हा गुणशील म्हणाला ते खरे असल्याचे कळले. राजाने सर्वमित्राला तुरुंगात टाकले आणि गुणशीलला विदूषकाच्या पदावर नेमले.

[८]

[नव्याहून आणि तयारवून बोरे सलस्य अजुवर वाचून येणे, बाहेरच्या देशात भयंकर युद्ध झाले. विजय नगरसेनाचा जाला होता. तो कार नक्षी जाला होता. मरणाहूनाने स्वतःला राजा म्हणून माहीत केले. शिवदत्ताने जायत्या अनुयायांसह बोर दरवाण्याने पळून जायचे ठरविले. पृष्ठ-]

संदर्भ शिवदत्त म्हणाला ते ऐकून वकित शक्य नाही, एवढेसाच मी ओळखले. मी शाळा व त्याने विचारले-"त्या बोर ही गोष्ट घाईत पार विचारली होती, परंतु दरवाज्याने तुम्ही कोणी पुर्वी कधी दला कुंदबागे माझे अनुयायी वितरले मज्हाते व मज्हाता का?"

शिवदत्त निरुत्तरावृत्त होऊन जाली यान शानो लगेच काही विषयला लाकड्या आणि कष्टत म्हणाला-"तसा प्रसंग माझ्यावर त्यापूर्वी कधीच आला नाही. परंतु त्या माऊबा पाठीमागच्या एकामे मला हाक चार दरवाज्याने जाऊन झाले तर मलाक माऊन म्हटलं-" शिवदत्त तरदार! कणून किंवा दिवटीच्या मदतीशिवाय जगात येणे किमत्याचे धार फोडले आहे आणि वाचू

"नवीन"

यात फिरला आहे. त्यांचा ती आवाज पेतो आहे, पहा!"

"बर तर चोर वाटेचे दार बंद करा माधी! नरबाहून वेईपर्यंत त्यांना या चोर दरावाच्याची गोष्ट करणारच नाही. त्या अवघीत आपण सुरक्षितपणे बाहेर निघून जाऊ. काही म्यायचे कारण नाही!"

त्या काळोख्या चोरवाटेने काही अंतर पाळून गेल्यावर आगच्या वाटेवर एक जोखंडी साखळी खोबत असलेली दिसली. मान बर करून पाहिले. तेथे भुयाराच्या वरच्या बाजूला एक दार सहजी दिसणार नाही असे लावून ठेवल्यासारखे दिसले. साखळी थोडीशी ओढून पाहिली तर मात

कवाच्यासारखे पाणी आले. तेव्हा तेथे ते दार असं झांकून को ठेवलेले होते हे माझ्या लगेच लक्षात आले. कोण्या घडून ओळखले की चोरवाटेने कोणी पळून गेला असावा व त्याला धकवण्यासाठी पाठलाग सुरू केला तर धावूला पुढे येऊ न देण्यासाठी ती साखळी ओढून सर्व चोरवाट पाण्याने भरून काढता माफी मागता ती व्यवस्था करून ठेवली होती. उपाय बाब फारच छान होता. तसं काही करण्याची बरज आहे का लक्षा विचार करून मी भुयारात भागे पळून, दिसले तितकं दूरवर पाहिलं. माझा अंदाज बरोबर निघाला. मला काही दिवशी हायलांना त्या बाजूला धिडल्या. म्हणजे धावूला आपण झकडून यात वसल्याचे कळले म्हणावयाचे! तेव्हा जास्त विचार करायला वेळच नव्हता. मी ती साखळी घळत अशा- तसं बळ एकवटून जोराने ओढली. लगेच ते दार खाली आदळलं आणि त्या पाठोपाठ पाण्याचा मोठा प्रक्षेपण भुयारात कोस- टलेला ऐकू आला.

आतां मापुडे नितक्या लवकर होऊ शकेल तितक्या लवकर भुयारातून बाहेर निघून जाणे आवश्यक होते. कारण नर- बाहून मैदानात निघणाऱ्या चोरवाटेच्या दारावर आपलं सैनिक आणून रणे करील तेव्हा निवर्तून नव्हते होते. रणे झालं तर

मी व माझे सर्व अनुयायी बांची दसा विजयात सापडलेल्या उंदरासारखी होण्याची शक्यता होती.

थोड्याच वेळाने आम्ही भुयाराच्या दुसऱ्या टोकाचा वेळून पोचलो. तेथे भुम- राच्या शयनगृहातून दारापर्यंत बायला पायऱ्या केलेल्या होत्या. आम्ही आपली बाहूल दिव्याखिवाब मांभराच्या पावलांने पायऱ्या चढून गेलो आणि दाराचा कान लावून नाहेरून काही मानाज ऐकू नेतो का पाहिले.

काही वेळ काहीच आवाज आला नाही. तेव्हा हे दार उघडून बाहेर पडण्याचं ठारविलं. बाहेर सगळे शयनगृहाची खाली खाली. म्हणून मी अंशातलं सर्व बळ एकवटून दार उघडण्याचा प्रयत्न करणार धुवणार, अशा धवीकडून पोड्यांचा धिण- धिणण्याचा आवाज व लोकांच्या बोलण्याचा आवाज ऐकू आला.

एक जण म्हणाला—"सर्व तर सायसुभर दिसतं आहे. लावाच्या मुंघावरूनच दार तर बांधलं बंदच दिसत आहे!"

"असं! तर मग ते सर्व बंडखोर भुयारातल्या पाण्यात उंदरासारखे तडफडत बुडून मरण शकले असावेत" जाणखी एक जण म्हणाला. नंतर काही वेळ कोणीच काही बोलल्याचे

ऐकू आले नाही. मातं काय करायचं असा विचार करीत मी जसा असतां कर्कश आवाजात अधिकारवाणीने कोणी- तरी बरजला—"इतका वेळ गप्पा मारीत समे राहण्यात काय कर्ण आहे? ते बंडखोर बुडून मेलं की आपण येण्यासाठी या चारंतून बाहेर येऊन निसटून पंगलात पळून गेले हे आपल्याला माहीत नाही. नंतर तो विवदत घेऊ की विवत राहिला तरी त्याचे डोके माथून देणाऱ्याला एक सामंश एकप देईन असे राजा नरबाहून याने धमक दिले आहे."

"बरं पण, मातां काय करावे, म्हणता?" त्या दोघांनी एकदम विचारले.

"जाऊन त्या झाडाच्या बुंध्यास जो चोर दरवाजा आहे, तो उचवून घ्या. त्या चोर-दाराची चोरवाड पाह्याने भक्कन गेली असेल तर त्याच बेल सुद्धा आतां मिळणार नाही. तसं नसेल..."

त्याच बोलणं संपल्यापूर्वीच घाराजमळूनच भयंकर चिह्नगर्जना ऐकू आली. त्या पाठी-पाठ आणखी काही लहानमोठ्या गर्जना झाल्या, तेथं झोळत असलेले नरवाहुतांचे खेनिक माने फिरल्याची सूचना त्यांच्या हिणहिणगाऱ्या घोड्यांच्या आवाजाने कळत होती. मागे जाण्यासाठी सैनिकांच्या आरोळ्यासुद्धा ऐकू येत होत्या.

"त्या झाडाच्या बुंध्याजवळ कोणते तरी बाघ सिंह आहेत. जिवाला धोका आहे.

मागे फिरा!" एक जण बोरडला. त्या पाठीपाठ त्यांचा सरदार बोरडला-

"कसलं सिद्धं काय, हस्ती, अस्त्रे असली तरी कामे पुरी झाल्याशिवाय मागे फिरतां कामा नये! भितरे भागूबाई अक्ष-तोळ त्यांची डोंकी उडवीन. खबरदार! बजावून ठेवतो."

त्यानंतर सिंहांनी त्यांच्यावर हुरला केल्यासारख्या गर्जना आणि लांकांच्या किकाळ्या, घोड्यांच्या आवळण्याचा आवाज आणि सर्व गोंधळ उडून गेल्याच्या सूचनां हाहेरून कानावर पेरून घायाळ्या. भी आपल्या अनुयायांसह नितटून जायला याहत जास्त चांगली संधी कोटून मिळ-णार? असे मला वाटू लागले.

सरवाहनाचे सैनिक सिंह धवेरे हिंज जनावरांना डार केन्वानंतर लगेच भुया-राच्या दाराजवळ येऊन धभे राहतील व नम आमची कत्तल होईल हे मला कळत होतं.

भी आपल्या सैनिकांना जवळ बोलावून त्यांना सर्व परिस्थिती समजावून सांगितली व आपल्यापैकी काही जण जरी जिवंत बाहेर गिसटून जाऊ नकळो तरी बरे, असे तमजावून सांगितले. नरवाहनाचे सैनिक हिंज पळोपावून आत्मसंरक्षण करण्यात पुतले असता त्यांना हांड देऊन पळून जावे लागले तरी किंवा त्यांची नजर चुकवून जाण्याचे झाले तरी यातून जास्त चांगली संधी मिळणं शक्य नाही, हे प्रत्येकाचा पटले.

त्यावेळी नायक म्हणून मान्यावर फार मोठी जबाबदारी होती. म्हणून भी थोडा कंबरतही होतो. आतां भी आपल्या अनु-यायांना ज्या सूचना देईल किंवा आज्ञा करील त्यांवरच बांधूां सवचि भविष्य अवलंबून होते. माझ्या बरोबर माझ्या अनुयायांच्या जीवन मरणाचा तो प्रसंग होता. तोच एक तशी अनुकूल संधी होती पळून जायला. नाही मिनिटांतच आमचे भविष्य ठरणार होतं.

भी आणखी थोडा देखील वेळ न घालवितां तो चोर दरवाजा उघडला. गज झालेला तो दरवाजा उघडतांना 'कर' 'कर' असा कर्णकठोर आवाज झाला. भी बाहेर पाहिले मात्र, तेथे उडून गेलेला

गोंधळ वर्णनातीतच होता. सर्वच भदंकर होते.

सिंह एक किंवा दोन म्हणते, पांच सहा तरी होते आणि भोवनेतरींवर एकदम तुटून पडले होते. ते सैनिक सुमारे बीस-जण असावेत. ते झाडीत सापडले होते आणि सिंहांच्या हुल्ल्यातून स्वतःची हुटका-कडम पळून जाणे त्यांना कठीण झाले होते. ते आपले झाले सिंहांवर फेकूही शकत नव्हते आणि सिंहांच्या हुल्ल्यासमोर टिकाव घेऊन रुने राहणे त्यांना कठीण जात होते.

घोड्यांचा अंतरावर घोड्यावर बसलेला त्यांचा नायक ह्यातातली हळवार हवेत गरगर फिरवीत ओरडत होता—“मानक नका! वार करा! ठार करा त्यांना!” परंतु तो मान सिंहांच्या बाऱ्यालाही जात नव्हता. एवढीच मध्ये तर अशंग आला तर पाच कक्षा काढायचा याचाच विचार करीत होता. तो आपल्या घोड्याला मागे ओढीत होता, त्याबरोबर ते कळत होते.

मी, आपल्या अनुयायांसह सुपाराच्या दारातून बाहेर पडलो, ही गोष्ट नरवाह-नाच्या रंग सेविकांपैकी एकानेही पाहिली नाही मी त्यांच्या नायकाच्याही कक्षात असे नाही. त्यांचे कक्ष स्वतःच्या रक्षणासाठीच एकवटलेले होत. मी माझ्या अनु-

यांशी

यांंसह साठामुठपांच्या बाजूने पाय काडीत एकेक धाऊन पुढे टाकत काही बैठाने नरवाहनाच्या सेविकांच्या माणच्या नाजूला पोचलो. एका बाजूने त्यांच्यावर सिंहांच्या हुल्ला होत होता. हुल्ल्या बाजूने आपण बकरुमात हुल्ला कडून त्यांचा संहार करावा असे माझ्या मनात आले.

माझा विचार मी आपल्या अनुयायांना कळविताच त्यांना ते पटले. परंतु कदाचित् नरवाहनाच्या सेविकांना सोडून सिंह आपल्यावरच तुटून उतर पडणार नाहीत अशी एक संका मनाला वाटून गेली. “परंतु आपण मरायलाच तयार झाल्यावर मरण वाऱ्याच्या हातून आले काय किंवा सिंहांच्या

तोही बाले काय, दोन्ही एकच." असे मी म्हणालो.

झडपाळाबरोबर राहून मी जयघोष केला—“समरसेने की जय!” आणि पाठीमागून नरबाहुनाच्या सैनिकांवर तुटून पडलो. गाळे अनुपायीही तितक्याच उत्साहाने सधूवर तुटून पडले.

सर्वात प्रथम त्यांच्या तायकाचे डोके उडाले आणि दूर एका झडपात जाऊन पडले. माझ्या अनुयायांनी शत्रूला सापडला तसा आगच्या जाली कापून काढला. त्या गडबडीत सिंहाची गोष्ट कोणाच्याही लक्षात आली नाही. शिवाय दोन तीन चिह्न नरबाहुनाच्या सैनिकांचे भागे खाऊन दूर तडफडत पडलेले होते. उरलेले आपचा जयजयकार व दाण्या उडसाह पाहून माणसून पळून जाऊ लागले.

पांचसहाच मिनिटात नरबाहुनाचे सर्व सैनिक आत्मरक्षे तलवारीचे वार खाऊन मारव झाले. आपल्यावर एकाएकी हुत्का करणारे कोण हे कळण्यापूर्वीच बरेच जमाचे

प्राणोत्सवण झाले होते. तरी उरलेले दहा-बारा जण सावध झाले. त्यांच्यापैकी एक-कडघोष होईल इतक्या जोराने ओरडला—“तो पहा शिवदत्त, मंडळोर! करा कत्तक त्याची! त्याचं डोके एक राज्य मिळवून देईल!” असा ओरडत तो माझ्यावर देहमान विसरून चालून आला.

त्या सैनिकाने दाखविलेले धैर्य व साहस पाहून त्यांच्या अनुयायांत गुढा धैर्य व साहस आले! ते सर्व एकजुटीने माझ्यावर व माझ्या अनुयायांवर तुटून पडले. ते पाहून विजयगर्वाने निश्चित झालेल्या माझ्या अनुयायांपैकी काही जण शत्रूसमोर टिकाव घेऊ न शकल्यामुळे जमिनीवर वादळले. तितक्यात मी शत्रूच्या त्या धूर नायकाच्या घोड्याच्या मानेत तलवार खूपसली. त्या खरखी तो घोडा मागच्या पायांवर उभा राहिला आणि घोडेस्वार तोख जाऊन जमिनीवर वादळला. घोडा किंकाळत त्याच्या अंगावर घडावदिशी पडला.

(क्रमशः)

न्याय निवाडा

विकाराविलेले आगला इट्ट कोडला नाही.

तो झाडाजवळ येतो, प्रेत खांब्यावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मीन होऊन समोरासमोरे दिशेने चालू लागतो. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तु मध्यरात्रीच्या वेळी कोणासाठी एवढी मेहनत करीत आहेस? हे तू कोण्या सज्जन पुरुषासाठी करीत आहेस की दुर्जन माणसासाठी, ते म्हणवाचे नाही. निरपच-पूर्वक प्रयत्न केल्यास सज्जन किंवा दुर्जन हा भेदभाव न राहता कोणासाठी अपूर्व शक्ती संपादन करून घेता येते. परंतु त्या शक्तीचा प्रयोग भाट दहा जणांवर केलेल्या त्यांतील न्यायाच्यासाठी निवाडा कसा करावयाचा? त्याचे एक उदाहरण म्हणून तुला संभू व नोबू या दोघां मितांची गोष्ट सांगलो. लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

वेताळाच्या गोष्टी

विजयपुर राज्यातल्या एका लहानशा गावी शंभू व गोपू नावाचे दोघे मित्र रहात असत. ते दोघे मोलमजुरी करून बापला उदरनिर्वाह चालवीत. एखा दोघाचेकी शंभू हा जगदी मोठा शायब होता. नसा तो हुकार होता. गोपू थोडा खोल, पतुर व थोडा स्वार्थीही होता. एकदा गोपू शंभूला म्हणाला-“या अनिश्चित जीवनाचा कंटाळा येऊ लागला आहे. तुका! आपण आपले गाव सोडून देशातले निरतिरिछे प्रोष्ठ पाहून येऊ या. कोठे तरी आपले सर्व दारिद्र्य कायमच नाहीसे करण्या-सारकं काही तरी काम तत्काल मिळेल.” शंभूला मित्राचा विचार पसंत पडला नाही. म्हणाला-“लोभ हा माणसाला

सहमीच पसनाकडे धाडीत नेतो. कोठे रोज तरी आपल्याला मोल मजुरी करूनच पोष्ट भारवा लागणार की नाही! अशा परिस्थितीत नया गावी जन्मलो व वाढलो ते गाव सोडून जाण्यात काय शक्यता आहे?”

गोपूला ते पटलं नाही. तो दुसऱ्याच दिवशी आपले गाव सोडून निघाला आणि काही दिवसांनी फिरत फिरत जंगलात एक बाणूस तपस्वर्या करीत बसला होता तेथे आला.

तपस्वर्या करणारे मुनी त्यांच्याजवळ काही माणितलं तर देसात बसे त्याने ऐकले होते. म्हणून त्या तरावी मुनीला नमस्कार करून त्याने आपल्या दाखिदचाची गोष्ट त्यांच्यासमोर निवेदन केली आणि श्रीमंत होण्याचा काही मार्ग जसेल तर दाखविण्यास विनंती केली.

मुनी त्याचे मोठेणे ऐकून स्मित करून म्हणाले-“बाबा रे, कष्ट केव्हापासिच काहीही फुकट लाभत नाही.” तरी वृ एकाप्रचित होऊन एका जागी कष्ट व मानसा बसायला तयार जवळील तर तुला एक मंत्र देतो. तू त्या मंत्राचा जप करीत काही काळ तपस्वर्या केलीस तर लक्ष्मी पुढावर प्रसन्न होईल.”

गोपू त्या गोष्टीस कळू आला. मुनीने त्याला मंत्रोपदेश केला.

जंगलत एका बाणूला एक मोठा दोंगर होता. गोपू त्या दोंगरावर एका जागी बसून तपस्वर्या करू लागला. त्या दोंगरावर शृंगी नावाचे एक शयंकर भूत रहात होते. त्याचे पूर्वीचे जिवसस्थान विन्ध्य पर्वतावर होते. तेथे एका मुनीने घोर तपस्वर्या करू केली. त्याच्या तपस्वर्याची भीती वाटून शृंगी विन्ध्य पर्वत सोडून या दोंगरावर येऊन राहू लागले होते.

गोपूने तपस्वर्या करू करतां शृंगीला भीती वाटू लागली. त्याला काही तरी उपाय करून हाकलून लावण्याचे ठरवून ते भूत शीपूजवळ जाऊन म्हणाले-“काय रे, तू या लहान बघाजव तपस्वर्या करू लागलास! कारण तरी काय?”

लक्ष्मीला प्रसन्न करून धनसंपादन करण्याच्या विचाराने तपस्वर्या आरंभिली असल्याचे गोपूने सांगितले.

भूत स्मित करून म्हणाले-“वासाठी तपस्वर्या करायला हवी का? तुला हव्या त्या बद्धूत शक्ती मी देऊ शकेन. त्या शक्तीचा प्रयोग करून तुला वाटल तितके धन संपादन करतां येईल. त्यानंतर मान वा दोंगराच्या बाणूला मुद्धा येऊ नकोस!”

गोपू त्या गोष्टीस कळू आला. भूताने त्याला क्षुद्र मंत्र देऊन बद्धूत शक्तीवर अधिकार होईल असे केले.

अशा तऱ्हेने क्षुद्र शक्ती प्राप्त करून गोपू लगेच आपल्या वी आला आणि

सर्व गावकऱ्यांना पिंपळाच्या पारावर लमवून त्याने प्राप्ता केलेल्या अद्भुत शक्तीचे लिखत-मोड लावून वर्णन करून सांगितले.

गावकरी त्याच्या त्या अद्भुत शक्तीवर विश्वास करताना की नाही हे आतघमनि ती पहात असतां एक ठरण जभा राहून म्हणाला-“अरे गोपू, नुसत्या गप्पा माक नकोस तुझ्या त्या अद्भुत शक्तीचे थोडस प्रदर्शन कर की!”

गोपू राजाचा भाव बाणून म्हणाला-“मी गप्पा मारतो आहे का? मी तत्क्षणातुन तोंड बंद करतो पहा! हिमंत असेल तर तू मधी म्हणालास ते पुऱ्हा म्हण पाहू!”

त्या तरुणाने किती प्रयत्न केला. तरी त्याच्या तोंडावाट एक शब्दही समजला नाही. लोक आश्चर्याचकित होऊन थडस असतां गोपू थोडसा अंतरावरच्या कुप प्राचे कागलेल्या एका जाडाकडे वीट दाखवून म्हणाला-“हे आड मी एका क्षणात करण करून दाखवितो.” असे म्हणून त्याने हात नद केला. आड्याचे छाड लग्नेच पळू लागले आणि मध्य होऊन गेले.

इतका वेळ गावकऱ्यांबरोबर असून सर्व गहात बसलेला बंधू गोपूजवळ आला व म्हणाला-“शंभू, तू अद्भुत शक्ती संपादन केला आहेस या थोड्याचो दाखवां सर्वांना जातो जाही आहे. जाता जाज हे प्रयोग पुरेल! जण बरो बंधू वा जाऊन!” असे म्हणत त्याला घरी भेऊन गेला.

बोणलाना शंभूने सर्व अद्भुत शक्ती त्याने कशा संपादन केल्या मोठ्या ऐटीत वर्णन करून सांगितले आणि पुढे त्यांचा प्रयोग धन संपादनाचे तो कशा करणार आहे, हेही सांगितले.

शंभू ते सर्व शांतपणे ऐकत राहला. मंतर त्याने गोपूला जेवणाला वाडले आणि त्यात थोडे विष काढविले. ते खज्ज्यावर शंभू जमिनीवर पडबडा छोळू लागला. मंतर उठून बड्यासारखा रस्त्यावर बाबत राहिला. तो ओरडू लागला-“शंभूने त्याला

विष घातले” आणि ओरडत जागच्या जागी मरून पडला.

शंभूवर खुनाचा आरोप लागला. शिपायांनी त्याला कैद करून राजा वसंतसेन याच्यासमोर उभे केले. वसंतसेन हा चर्मभोस व व्यापपरायण राजा आहे अशी प्रजेत त्याची ख्याती होती. अशा राजाने शंभूला भर दरबारात बोलावून वृत्ताविषयी त्याची जवानी घेतली व त्याला कडोर शिक्षा न करता त्याला गावाचा म्यावाचिकारी नेमले व तशी आज्ञा काढली.

वेताळ धेधवर कथा सांगून म्हणाला-“राजा तुला वसंतसेनाची ती बाबजूक विक्षिप्तपणाची वाटत नाही का? ती त्याच-विश्व नाही का? कोणी सुन केला जसेल तर त्याला काहीची शिक्षा करण्याचा कायदा नाही तसा देश मिळणार नाही. मग ती शिक्षा न करपारा राजा तिहास-नावर अणायला अपायच नाही का? या शंभूचे समाधान कारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर तुझ्या डोक्याची

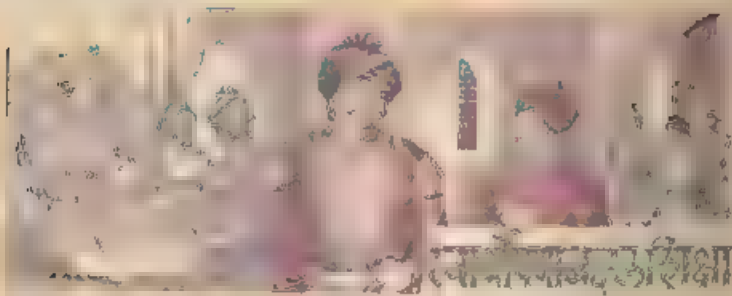
बाबर शकले होऊन तुझ्याच पायांवर लांडू लागतील.”

विक्रमादित्य म्हणाला-“स्पूल दुष्टीन पाहतां राजाने केले ते म्यावविश्वच विसते. परंतु शंभूने प्रजेच्या हिताकडे लक्ष देऊन तो खून करण्याचे धाडस केले, राजाने ही गोष्ट ओळखली, गोपूने संपादन केलेल्या अद्भुत शक्ती खुरगशीच होत्या. तो घनलोभी तर होताच, दया व धर्म यांचाही शत्रू होता. त्याचा विरोध करण्याचे त्याने तोंडच बंद केले आणि एक वृक्षच ओळखला. असा मनुष्य जिवंत राहिला तर तो समाजरोहण करणार हे ओळखूनच त्याने शंभूला विष दिले. त्यात त्याचा व्यक्तिगत स्वाधेही नव्हता. हे समजू शकण्याची शक्ती असल्यामुळेच वसंतसेन राजाने त्याचा सत्कार केला.”

अशा तऱ्हेचे राजाचे मोन भंग होताच वेताळ प्रेमासत नाहीगा बाळा आणि पुऱ्हा सादाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कालिदा)

सा^१णिकमपुरी राजधानी संघर सावावा

वाहरेक्यावा एक प्रभु होता त्याच्या हाताखाली निरतिगळ्या ठिकाणी पाहारा देणारे वाहरेकी होते काही हंगरी हेगिरीसाठी नेमलेले होते राज्यात अनेक जागी चोन्वा वगरे होऊ लागल्या होत्या शेरायच्या राज्यातले काही हेरही हेगिरी करण्यासाठी राजधानीत येत

मंथर फार स्वाधी हुंता हाताखालच्या
लाक्षांशे निदयययात वाग त्याचचारवंक
काणी आपली कावगिरी खसगमकारे
गजावली तर त्याचे श्रेय त्यांना मिळू न
देता स्वतःचे घेईत त्याचद्वल राजाकडून
ह्यामही मिळवी परंतु श्याच्या हातून
कधी काही चूक घडल्याने राज्याचे नुकसान
होते तसे ती चूक हाताखालच्या लाक्षांवर
हकली आणि त्यांच्या विरुद्ध राजाकडून
नकार करी

[illegible]

प्रमुख आहेत आणि तुलाच हे पत्र आहे।
 लागल भ्रमण हे पाहरेकरी का कातल तर
 काय? फुकटाचा पगार लवत आहे त्या
 वेळी तेथे जी पाहलीभायल
 शाठवदावर कामावर लवत आहे

[illegible]

५. कालावर, धरण्या या
 ६. बुद्धात्मा श्रमक कागालाया त्या
 ७. वृत्त वृत्त ह्या परत प्रत्यक्ष कोणी
 ८. वृत्त वृत्त न्याय मागितल नव्हत
 ९. वृत्त वृत्त काहीच कारणे राखत नव्हते
 १०. त्या वृत्त पडलेल्या शक्ती हे शक्ती
 ११. वृत्त वृत्त कागाला मागितले वास्तविक काय
 १२. वृत्त वृत्त वृत्त वृत्त वृत्त वृत्त

तर ता प्रादुरैकस्याला वृष्णादि-
 ता ए वृत्तिर्वा शक्त्या ए वृत्तिर्वा तद्वा,
 प्राणवत् न वृष्णा योग्यं न ईल वत्
 कश्च न तु तत्क' ए' उच्यते तत्तत् कामावन
 चात्रोवा

द्वेजद्वे हजद क्षात्राद्वे मी सांगता तसे
नर," अत्रे पाहारेक-मात्रा सांगून त्याच
काय करायचे ते समजावून सांगितले

बाठवडा स्रोतत्यावर वाढादेकरा कामा-
वर हज्ज झाला व त्यान बाणखी एका
इंद्रास एकदंश आणि मथुराकड त्याला
घेऊन पोला, मथुराकड फार आनंद झाला
पंथात काढल्यामुळे पूर्वी ज्ञ मुक्तामन झाले
होते त्याची धर्पाई कच्छ देतो असेही
त्यान सांगितले

राजा दरबारात बसला असता संघर
त्या शत्रूच्या हातात बळकट राजाकडे गेला
आणि म्हणाला- "महाराज एक आठवडा
जमतेच लोटला असेल, शत्रूचा आग्रही

एक हेर वेध पालटून राजधानींत शिरला
जवानदारींत पार पाडून माहोत रात्री

पूर्वकडील दारावरचे पाहारेकरी सावध
आहेत की नाही, पाची पाहारी कण्या-
साठीं मी गेलो. त्यांनी, हा वावरा हेर
राजधानीचे दार पार करून बाल शिरला
हे पाहिलही नाही म्हणून बीच पाळा
पकडून याच्या एसक्या बांधल्या."

त्यावेळी राजाजवळच प्रधान म्हणाय
तसलेला होता. त्याने त्या हेराला विचारले-
'शत्रूच्या नागरिकांचा वेध घारण करून
तू आमच्या देशातली मुपिने काडून घ्यायला
आलास हा तुझा कंवडा मूर्खपणा आहे, हे
तुला कळल नाहीसे दिसते आहे! म्हणून
सहजो तू सापडलास होय ना?'

मी हेर घाबरून भिस्त करून म्हणाला-
'प्रधानांनो क्षमा करावी! मी या देशाचाच
नागरिक आहे की राजाच्या नागरिकांचा
वेध करून मी शत्रूच्या राज्यात त्रेगिरी
करून परत आलो आहे! मी कोण हे पूव-

कडच्या दारावरील

मधर शत्रूकून जाऊन धरपार कापू

लागला आणि मान खाली करून

असा राहिला प्रचान म्हणून त्या

म्हणाला "नाग एक" म्हणून

धरून आणल आहेस जसे त्या

महाराजाकडून तू इनाम मिळालेस

त्याला पकडले होते एका

तू आपल्या स्वार्थबुद्धीने

भारीप लावलास आणि

भर कामावर हजर होऊ

तुझं ते बिग बाहेर काढण्या

घालावा लागला होता

मधरनें वर मान केली

त्याला लावडताव काम

व वावरा हेराला प

वागावरच्या पाहारेकऱ्याला

घदावर नमल

वरीबर इलाज

तुम्हाला जेव्हा या काळा सावल्यात एक-च बिनबनगरात येऊन पोहोचला, त्याने सावल्यातून
मोकल होऊ नको, असा ठिकाणी आपला दबाबाता बघवला. त्याने हा रोखीची सूचना
आजुबाजुच्या लोकांना देऊन मागितली.

एक बाजवडा कोटला परंतु एकेही रोखी त्याच्याकडे इबाब करायला आला नाही
त्या कोटलाच बैथाला बघू लागला बोटने. ह्याच रोखीचा विचार करीत बसलोना एके दिवशी
ही बाजवडा बाजवडा उभा राहिला. निरनिराळ्या रोगाने ललत झालेले लोक त्याचा बघा-
लाच्या सभोर आलेले दिवले. परंतु ते बाहेरच्या बाहेर नजर टाकून परत जाऊ लागले.

बैथाले त्या लोकांना बोलावून आणले व विचारले- "तुम्ही लोक इबाबलाच्यापैवे येऊन
परत वर इलाज कोणत्याचाने परत मी काळ लागला आणता ?"

त्यातल्या एका बाजवडा कोटलासने कुमाच्या साठव्याकडे नजर टाकीत म्हणले- "कुमांचे हे
साव्य पाणी न घातल्यामुळे मुक्त जावने आहेत, पैसे देऊन बिलेत घेतलेली ही रोखी
आणत कोटलीतून परत नाही बघा. परंतु त्यानेच तुम्ही बाजवडा कोटली काढली
आणत येत. अशा आमच्या मनांचे उत्पन्न जाणू. त्यामुळे बाजवडा कोटली परत जाऊ लागली.

ताबडतोब बैथाले पाणी लावून रोपांना घातले. ह्या त्रिवेद्यातून ही कुलाकाची
वणवण काढली बेंक लागता पाकी पानू लागला दोन आडवड्यांनी कुमांची हाडे हिरवीगार
रतु लागली, आजारी लोक मुळा एक एक करून त्यांच्या दबाबातात उबाराकारता पळ
त आले.

खरा पाहुणजार

निस्थानद नादाचा एक संव्ययी आपल्या
जिण्यांचेरोमद देशाटून काढत करीत
एके दिवशी त्रिपूर नावाच्या गान्धर्वजवळ
थंडून पोहोचला. तोपर्यंत रात्र होऊन गेली
होती त्याच शरीराला पांढळ्याच लक्षणे
दिम्ब लागली होती. विजा घमकू लागल्या
होवा इयाचा मडगाडार होऊ लागला
निस्थानद ब त्याचे शिष्य ज्ञानत पळत एका
घर्मशगळून थंडून पोहोचले

नित्यांतदाला प्रथमच माहित होई की शिवपूर एक संपन्न गाव आहे वहा वर्षापूर्वी जेव्हा तो दक्षिण यात्रा करतवयास निघाला तेव्हा तो ह्या गावात थांबला होता. त्यावेळेस त्याचा तेथील लोकांनी उत्तम पाहुणचार ठेवला होता. त्यामुळे त्याला खात्री होती की, इतक्या रात्री मुद्दाम त्याची व रक्षक्या किण्यांनी सांगण्या तऱ्हेने खाण्या पिण्याची रक्षण्याची ब्रह्मास्त ठेवली.

आईल र्शाच विचारान र्द्यान १९८१
 डॉ. शिष्यानां आपला समाचार २०१५
 पाठवत.

तापयंत सर्घो रात्र उलटली =
जोरदार पाऊस पडू लागला होता. अ-
परिस्थितीत त्यांना खाद्यला देणं व नित
कोणीच तयार झाला नाही.

सिध्वाती पावातून परत एकत्र तिरया-
नदना ती गोष्ट सांगितली त्यावर रागाने
जळकळत बोरडने 'काय हे! हे-
इतकें बिघडलं आहे तर? रातभर काय
कागदा लापसार आपल्याला'

त्याच वेळीं एक शाणूत पावसाचा भिजत
त्याच घमणूकत आला. त्याच वेळीं
एकून त्यांना वेमळणार करून देणार आला
देत म्हणाला. महाराज माझ नांव राम
दास आहे मी बाजार गावातून परत आत
अमनाला पावसात भिजल्यामुळे थोडा वेळ

‘‘११२ मृष्टन ह्य धर्मशालन आखो धी
ह्य ११२ गङ्गापान आहूँ’’

५. निम्नलिखित सवालों में से एक चुनिए।
 १. आदि २ गुणों की लक्षणों की श्रृंखला
 २. निम्नलिखित सवालों में से एक चुनिए।
 ३. निम्नलिखित सवालों में से एक चुनिए।
 ४. निम्नलिखित सवालों में से एक चुनिए।
 ५. निम्नलिखित सवालों में से एक चुनिए।

[illegible]

१. वक्राः, पहाटं पहाटं नित्यानंदना
२. को नखन तयार आहे ते आगच्या
विषय आहे हा शब्दांशच्या घरी येऊन
हा नव नेणे एका छोट्या ओपरीत
सर्व प्रवर्णाची कपारी वाहून गितामंडाना
३. हाता व ते लवचा कप ३, ६
४. मध्या तयार करायला तुम्हांला इतकी
५. जाणाला? माता क्वकर वाढायला
६. तब्रज भकेल आहेत

रामदास मंडवा सदरने हद्द आव-
जात स्थणाला- स्वामी, पावसामुळ सव-
नल्ल अयशून स्वयंफळ कायळा याडा
उशीर झाला. कुण्या जागह्या साफ
करा

त्यानंतर संवत्स वाढण्यात आले, नित्या-
नवाऱ्या एका क्षिण्याने जोशने आरंभून
त्रिचारल- हे काय धरण वाढे का? हात
मांड कवंच?"

दुसरा शिष्य रागावून म्हणाला— 'भाजीत
तरे तिखट्याचा पस्ताच नाही?' "

तिसरा चेष्टेने म्हणाला : "आजच मला
संयोजक की खीर नावाचा प्रकार असाच
करतात हे."

[illegible][illegible]

आपल्याला एक बेल देववील. ते काशीला गेले व आपल्या मुलाला भेटले

सबं गोष्टी ऐकून घडून विजयगुप्त आपल्या बडिलांना म्हणाला—“बाबा तुम्हें व आई माता म्हातारे झाला आहोत कशाला वास करून घेता? तुम्ही होध माझ्याजवळ येऊन रहा व आराम करून आपण दिवस घालवा

परंतु रथाच्या बडिलांना ते मान्य झाले नाही. ते म्हणू करून म्हणाले— ‘मला जन्मभूमीला सोडून जाणे यशत नाही माझे मरण आपल्या जन्मभूमीतच झालं पाहिजे, तू एक बेल मिळवून देऊ शकलास तर शेजरीभाती कालास मी माझ आयुष्य मज्जेत घालवू शकेन तेथे मला जे

स्वास्थ्य मिळते ते मला श्रेय मिळू शकणार नाही!’”

विजयगुप्त थोड्याच दिवसांपासून राज दरबारात नोकरीला लागला होता तेव्हा त्याच्याकडे बेल खरेदी करणे होते. पण तेव्हा त्याने त्याने राजावर राजावर मागणं सुट्टे देणंवर विमणार नव्हतं कारण राजाला मागणं मुद्धा बरोबर दिवणार नव्हतं कारण राजाला राजाला सनतून बाटल की मुकतच त्याही दिवसापूर्वी हा नोकरीला लागला आहे आणि कसेच आपल्या समोर हात पसतून मागतो आहे हा विचार करून विजयगुप्त आपल्या बडिलांना म्हणाला—“बाबा जर क मा राजाकडे एक बेल मागितला तर ते मुला बेल कशाचा पाहिजे? आणि दुसरे

मी राजाचा राव माकरी करणारा राजा कड मागणं जालंल दिवणार नाही तेव्हा आपणच जाणते ‘मला पित्त’ कशा की आपल्या का एक बेल त्यांनी शास्त्रा माझी माझी आहे की ते आपल्याला एक बेल देतील’

परंतु विजयगुप्तच्या बडिलांना ती गोष्ट काही आवडली नाही ती आपल्या मुलाला अधिकार बाणीने म्हणाला—“मुला, मी एक सेतरी आहे, नांगर सोडून तूतरे काही मला माहित नाही. कुठे राजा? आणि कुठला दरबार? आणि कुठ मी? दरबारत ठेवून माझ्या तोंडून राव बाहेर पडणार नाहीत राजाबरोबर कशा तऱ्हेने बोळाने कशा तऱ्हेने मागवे हे सर्व मला माहीत

नाही तेव्हा तूच माझे काम करे तरी करून दे”

“तर कण मी एक उपाय सांगतो’ मी एक एकोक लिहून देतो तो एक दोन दिवसात पाठ करून राजदरबारात जाऊन आपण ती राजाला ऐकवा. तेव्हा तुमचे काम नक्की होईल! असे सांगून विजयगुप्तने आपल्या बडिलांच्यात घेयं जाणजे, त्यानंतर त्याने एकोक लिहून देऊन ती आपल्या बडिलांच्याकडून घेत करवून घेतला

हे मं गोफा, महाराज,
यंहि खंत कसायसे;
तेंसु ऐको मलायेव,
दुसिपं देहि खतिय ।

याचा अर्थ असा आहे-“महाराज माझ्या-
जवळी दोन बेल होते त्यांच्या मदतीने मी
माझी शेतीची कामे चालवीत होतो
प्रभा, त्यातील एक बेल मेल्या. तेव्हा
महाराज, मला दुसरा बेल द्यावा.”

महात्म्या नानाने सोडपा कष्टाने ती
श्लोक पाठ केला. एके दिवशी विजयगुप्त
आपल्या बंडिलाना घेऊन राजदरबारात
बाल्य आपल्या मुलाने सांगितल्या प्रमाणे
महात्म्याने राजा व मंत्र्यांना नमस्कार
केला व हात ओढून जिनयपुर्वक उभा
राहिला

“तू कोण आहेस? काम पाहिले आहे?”
राजाने विचारले महात्म्याने ताबडतोब
पाठ केलेला श्लोक म्हणून शासनिका
परंतु घाबरल्यामुळे त्या श्लोकात घोडास
फेरबदल झाला

हं मॅ घोडा, महाराज,
यदि क्षत कष्टामसे,
तेषु एको मतोदय,
दुतियं गच्छ क्षतिय ।”

हा श्लोक ऐकून सर्व दरबारी लोक हसू
लागले विजयगुप्ताने लाजेने आपली मान
व्याची पानले कारण त्याला बंडिलाने
घाबरून आऊन मला दुसरा बेल देवावा
हामण्यापायजे असे मागितले- माझ्या
दुसऱ्या बेलाला मजून द्यावा

ह्यावर राजाने हसून विचारले तुम्ही
आपल्या बेलाला मला देण्याकरीता का
आपल्या घरातून एवढे हुरवुर आलात?

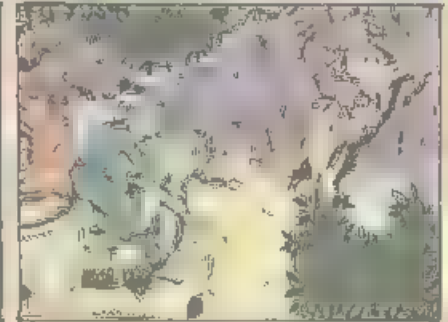
महाराज, पाहिले तर आपण त्या
बंडिला घेऊन हाका कारण काय तरतूय मजून
एवढा सारा नौबळ निर्माण झाल्या आहे
असे सांगून महात्म्याने राजाला सर्व गोष्ट
एकविराट विजयगुप्तच्या वागलण्याची
स्तुती करीत राजा खूप हास्या चाल्या
त्याच्या दरबारात जे लोक होते ते सर्व
लहानसहान गोष्टी घेऊन राजाकडे येऊन
याचना करणारे होते परंतु विजयगुप्त अजून
नम्रता. त्यावर खूप होऊन राजाने आठ
बेलाच्या ओढ्यांना खूप सजवून त्या
विजयगुप्तच्या बंडिलाना दान केल्या

सुलताना रजिया

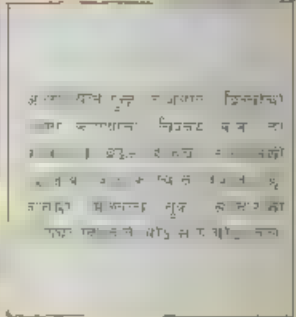
विजयगुप्त गणो सुलताना रजिया ही
गोष्टी दरमजबूत व गंमत ठेक्याच वर्तिका
होती ती स्वतःच्या चरित्राच्या दाख
लीत दुसऱ्या व १५ वीही लोक जी रवी
बराबरी लढ्या ती गुप्त व १५
शामार अज गेष्ट्यानी तर तिच्या
एक लग्न होती

राज्याने एकाच गोष्टीवर बहुत जल
अभ्यासा करीत होती मला मजबूत
मजबूत अजून अजून होती अजून
अजून अजून अजून अजून अजून
अजून अजून अजून अजून अजून
अजून अजून अजून अजून अजून
अजून अजून अजून अजून अजून
अजून अजून अजून अजून अजून

हनु रजियाने अजूनवर पण बहुत
अजून अजून अजून अजून अजून
अजून अजून अजून अजून अजून
अजून अजून अजून अजून अजून
अजून अजून अजून अजून अजून
अजून अजून अजून अजून अजून
अजून अजून अजून अजून अजून

धाडसाचो गुप्तता

श्री ११/१२३० नगर मिस रहत होते त्यातील सदाशिव खुप भितरा होता राखीया बली
भक्तुन बाहेर पड्यास तो पावरत जसे

५. दिग्गो सदाशिवसे सर्व मित्र त्यानी दिवस कर लागले- तुम्हा सारखा भितरा
माणस तगा- दुहा कोणी नसेल तर का तुम्हा हिमाली कोणी परोसत घ्यायची करविली
तर भात तुम्हा भितरेपणा बाहेर पडेल

अ-4 की सहाय्य के माध्यम से डाक टाकसत, तर भी काही मान्य कर्णार नाही
एव अ-५ कायदा रकमेत प्रत्येकतर डाक टाकसत तर भी साध्या हिमतीले प्रचरण नक्की
कलत इत्येवले सदाशिवते अत घातरी

‘अस्तौ’ तर षण् आम्ही हर्बोजन शीसर हणायी वीज लावतो हाकीया वेळी जर तु
 मर, मर स्मशानावर जाऊन आलास तर आम्ही तुला शीसर हणये देऊ माहेतर तु आम्हाला
 शीसर हणये विषे पातळस” मित्रांनी वीज लावला

सद्भावनिष्ठते भी ऐक्य मान्य मंजरी अध्यायों राक्षसी तो स्मृतान्तर्गत जाऊन पदों आत्मा आणि शरीर सूर्ये देणवाचा भित्तीकड वितती मंजरी

विज्ञानी शंभर इस प्रकार विज्ञानव्याप्त ज्ञानात् दत्त विचारसे- बहुधात्मक ज्ञानों की
या ज्ञानों न ब्रह्मज्ञान में विभक्त, जथा मध्यमस्त्री एवम् अन्यज्ञानात् जातुल कथा आत्मज्ञान

[illegible]

सोमशास्त्रीने पैज लावली. गोपाळशास्त्री रागाने म्हणाले—”जसे वाटते आहे की, तुम्ही माझ्या विरुद्ध जरूर कोणतातरी कठ रचून आला आहात ?”

‘तुम्ही पैज लावण्याची तयारी केले! म्हणून मोही तुमच्याबरोबर पैज लावतो, बमरपुरीच्या जमिनदाराने तुमची कविता एकूण तुमची स्तुती करीत नाही म्हणून तर मी तुम्हांला एक हजार रुपये देईन आणि जर बोलक नाहीत तर तुम्ही मला हजार रुपये विसे पाहिजेत. सोमशास्त्री म्हणाले

आजपर्यंत मी माझ्या आयुष्यात पर जय हो. गेटवट कधी घातला नाही मी, ‘ज्याच मलाही आपागुराळा विडून उरला’ मार ठणपली मलापान म्हणाला

“ठीक आहे, ही मोष्ट बुद्धा तुमच्या आयुष्यात कधीही ‘बमरपुरी’ जमना नाही ही नेकी ह इत’ माझ्याकडे म्हणाला

दान दक्षमानवर गोपाळशास्त्री म म् वास्त्यात था पावला आला म्हणाले—‘अरे,

बघ तरी, मी एक हजार रुपय जिंकले बमरपुरीच्या जमिनदाराने मज्जा करी, मला स्तुती करीत आणल्या इतने हे प्रवासने एवढे मला मिळून दिले आहे. अने म्हणून गोपाळशास्त्रींनी सोमशास्त्रीच्या हातान एक कायद दिला

“मी हे त्यांचे इत्ताक्षर माद’ अस म्हणत नाही माझी पैज एवढीच ह ना को जमीनदाराने स्वतःच्या होदान तुम्हा कवितेची स्तुती करावी, परंतु असे झाले नाही ना? त्यामुळे तू हारलास असा एक हजार रुपय मला दे

गोपाळशास्त्री उदास होत म्हणाले, ‘जर का मला एवढी माहित पसत को कम तर म मुक आहेत तर मी हा पैज ले वर्कचे नेगली इत ते झाले देखूनो स्वकस मी उद्या पागवून तुला देतो”

सोमशास्त्री आपले हसण दाखवत धावून म्हणाले पहिलेच ता’ जू एक मॉनिशण झाले माझ’ तान आयुष्यात विना पडणार नाही आता दान माली माझ्यास

मुर्ते वडापरची विहिरीतली

सा

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

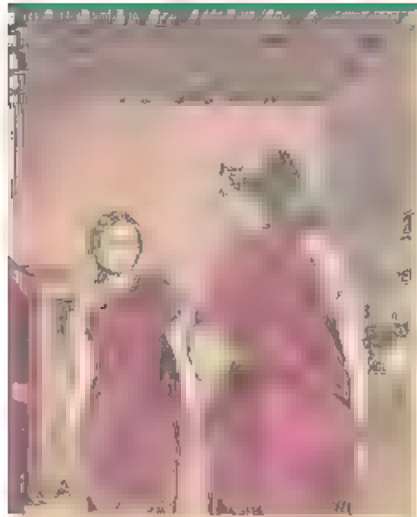
‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे. ‘वडापर’ हा शब्द अनेक ठिकाणी वाढत चलायला आहे.

पाठ फिरबून निधून गेली. तिते नवीन पलंग, हुंथिह देवळ वगैरे खंयच्यानी इच्छा पतीजवळ बघयत कोणी तेव्हां त्याने जायल्या-आज आरे ते पुढे नाही का झडून ती गोष्ट टाळची राधा मनातल्या मनात जळकटली आणि त्या रागात बाहेरी निधून गेली.

अनुतापनी मुखोऽर्वावाक्या वादत
असता सर्व गोष्टी विचारान घेतल्या आणि
विनीय वचन केल्याचे हे ते त्यांच्या
मनः । त्यांच्या योग्य करणाऱ्या
कार्याची त्यांच्या विचारकी
ही अदावाज आणि अन्तर कावाला ? "

नवम्बाबरोबर संसारात पाकळ टाकळ
होते. यांगीपान तर होतिले तिवे काळमीर
वैम लावसडक होते तिवे माहेरून बाणलून
सर्भ खूच्या टेंवळ वगैरे नवे कोरे होप.
समाजपात्राच्या बायका रुमिपणीचे सौंदर्य
य तिच्या वरवी टापीटी वगैरे कलून
दोघाला सांगून त्या प्रत्यक्ष म्हणून नसल्या
तरी त्यांच्या बालश्याच्या पडवीवरून
रुमिपणीचे सौंदर्य मुखसारखे तर रावा
एखाद्या दिवटी सारखी होती

राधाच्या मनात कसिमणी विकट भल्ल
रागती मूढकला कसिमणी निष्पायी एक-
सोमदा बोलायला मली तर तिला ते न
आवडल्यासारखा आविर्भवि कळू राधा

“मी कोल्हा नाही बर का ! ये सय-
 ळ्या गोष्टींची गरज नाही तु मला एक
 हजार रुपये दे, मी आपल्या मनाचा
 साईन ! राधा अक्षतपणाने = मना

"बापल्या घरात : दाम, रत्ने व गोळा
माला पैसे छानगतात याचा
समजून आलास माझ्याकडे पैसे
माझ्याजवळ एक फुटकी बायल आहे
मुला बाबतीत धरी नाहीत मरणा न
सांगितल्या बरोबर पैसे + कडू व ज्वेल
छोऱ्यात तरी एवढी खली कुठे आहे
अन्तर्धानी कसे राहोई व तें त्या
बाज मांडली

राधा तशीच पानावरून रा. १ नि
हाम धनन सासरी जायना २८ १

“सुयस्ति व्हामला फार वेळ लागणार नाही आणि तू जाते आहेस त्या वाटवर बसला आहे तू आपल्या गावी पोचते थर्मल अर्धी रात्र उलटून आईस म्हणून तू सक्तीची उठून जा.” या शब्दांत अंतर्भाषणे मूलीला सज्जावून सांगायचा स्वरूप प्रयत्न करून पाहिले.

परशु राधाने आईय्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष
केल आणि भाड्याची गाडी ठरवून निघाली
काळोख पडू लागला त्यावेळी बंगलाची
रा. कृ. उ. ५०० १२५५ १००० १०००
राधा अचानक रात्री आणि आईय्या
काळोखाकडे व जेल्याकडे पाहत गाडी-
वालाकड म्हागली—'मी जालेल्या काठ जूनी
पडकी विहीर आणि उंचरोलं साड साहे,

मृणं तेष भुतं दिवसामुद्रा धिगाणा
य कौन असत्तात् मृण ! तू जरा गाड़ी
जोराने पालवतीस का ?”

गाडीवान म्हणाला - "वाई ती भूत
आपणांमार्हत्या साध्या बाळीया माण-
गांच्या वाटस पुढील जात नाहीत, जेथी,
निकू आणि मसूर प्रेतम अश्याया
माणसाना माण साडीत नाहीत तुम्ही
थोळ मिट्ट गाडीत स्वस्थ सोप्या करा !
तुम्ही ठळ तेव्हा गाडी पुन्हा घराभागेर
असी झाली तुम्हाला दिसेल "

राधाने लुगडे धुशाशी घेतले आणि
 दोळे मिटून शाहीत सोईची जागा कळत
 घळत अ'पली वाही वेळाने शाहीला
 दोराचा हिमका नसला व गाई धांवली

भूत होते विहरीच्या : आणि
एक भूत होते बोपाचे मोठे : आणि
बालू होते

'मी उंचावर राहलो : आणि
पक्षी घेरून बसतात व : आणि
बाराबरच तर आम्हाला मिळता : आणि
भीच मोठा!' झाडावरच मग हंगल

'मी जमिनीला धुकून उतरा : आणि
पोठ्या झाडांनामुळा : आणि
आधार असतो. त्यांना : आणि
ते जमिनीमूनच तर मिळत : आणि
मोठा' " विहरीतील भूत म्हणाले.

वेळ घालवायला : आणि

बडावरच भूत म्हणाले
आहाणच आहस ! आणि
विधायी मिळते ! " आणि
म्हणाले

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

हंगलचा प्राप्ता : आणि
हंगलचा प्राप्ता : आणि

व्यापेलो भाड्याची यादी प्रगल्हातली
ना. विनाइन गावान पातळ हाच निवड
खोदा हत्यक विचारणाता तो गाडीवानक
गा. प्रत्येक देश भाड्याचकित हातून
भाडणाच्या रखा गाडीवानाना पातळ राखने

मागे भाषत्याकडे पाहून तोह फिरवून
पुनरुक्ता दशाश्विनीने दारास प्रवेशन वाचन
आपल्याला 'अक्ता'। म्हणून हाक 'अ' य
भावहून स्वमणीला कार आनंद शाल
म्हणाली—'तुला अक्ता नसल्याची' दशाश्विनी
माझपासून तारांशी अश्विनी मार दशाश्विनी
बहीण प्रसल्याची अशीच तुझ्यामुळे साधन
मदंशी सत मां संयुक्त वयन पुनरुक्ता
तुझ्याकडे येते हं।'

गुणवती

हस्तमापुद्गिक वांछित
मृगून त्वा निमित्ताने न्याने
हात पाहिले त्याचा जीव
मृगून वाट तिची तो एक
घेत भसे.

अस्ति सारलं गुणवतीचा हात पाहिला व
निष्पात चांगलं गुण असल्याचे पाहून मंजूर

म्हणाला- 'मुली, माझ्याजवळ दान शर
भात आहे ते घेऊन घेऊन एक वेळचा
सोपाक करून वाढशीर का?' त्याने इतरांना
म्हटले हात तसाच घेऊन गुणवतीला

काही एकून हुमली तर नाहीच
तिच्या तोंडावर आश्चर्याची उमलत्याच
विचले नाही. तिनं तो म्हणाला तसा
सोपाक करून वाढशीरचं केलं केलं

तिनं भात भिजविलं व ते वाळविलं व
पासून कण्या काढल्या. त्या कण्या तिने
आजीला दिल्या व म्हणाली 'या कण्या
हीन्याचं काम करणाऱ्यांना विकून त्या
पेलाची तशी अगदी कापची किवा अगदी
न वाळवली लोकचं आणि आवळकाडी
घेऊन ये'

म्हणारीने तसं केलं. गुणवतीने तांदूळ
धातल्यावर पेज काढली पेजेत तिनं
घोड घोट भातल आणि आवळकाडी वाटून
चटणीसारखी केली व म्हणाली- 'या
चटणीबरोबर ही पेज पिऊन घ्या. स्वामंतर

काढून आजीला देऊ.
काणाला तशी घेऊन
ताक मागून घेऊन ये

काही एकून हुमली तर नाहीच
तिच्या तोंडावर आश्चर्याची उमलत्याच
विचले नाही. तिनं तो म्हणाला तसा
सोपाक करून वाढशीरचं केलं केलं

तिनं भात भिजविलं व ते वाळविलं व
पासून कण्या काढल्या. त्या कण्या तिने
आजीला दिल्या व म्हणाली 'या कण्या
हीन्याचं काम करणाऱ्यांना विकून त्या
पेलाची तशी अगदी कापची किवा अगदी
न वाळवली लोकचं आणि आवळकाडी
घेऊन ये'

म्हणारीने तसं केलं. गुणवतीने तांदूळ
धातल्यावर पेज काढली पेजेत तिनं
घोड घोट भातल आणि आवळकाडी वाटून
चटणीसारखी केली व म्हणाली- 'या
चटणीबरोबर ही पेज पिऊन घ्या. स्वामंतर

काही एकून हुमली तर नाहीच
तिच्या तोंडावर आश्चर्याची उमलत्याच
विचले नाही. तिनं तो म्हणाला तसा
सोपाक करून वाढशीरचं केलं केलं

तिनं भात भिजविलं व ते वाळविलं व
पासून कण्या काढल्या. त्या कण्या तिने
आजीला दिल्या व म्हणाली 'या कण्या
हीन्याचं काम करणाऱ्यांना विकून त्या
पेलाची तशी अगदी कापची किवा अगदी
न वाळवली लोकचं आणि आवळकाडी
घेऊन ये'

म्हणारीने तसं केलं. गुणवतीने तांदूळ
धातल्यावर पेज काढली पेजेत तिनं
घोड घोट भातल आणि आवळकाडी वाटून
चटणीसारखी केली व म्हणाली- 'या
चटणीबरोबर ही पेज पिऊन घ्या. स्वामंतर

काही एकून हुमली तर नाहीच
तिच्या तोंडावर आश्चर्याची उमलत्याच
विचले नाही. तिनं तो म्हणाला तसा
सोपाक करून वाढशीरचं केलं केलं

तिनं भात भिजविलं व ते वाळविलं व
पासून कण्या काढल्या. त्या कण्या तिने
आजीला दिल्या व म्हणाली 'या कण्या
हीन्याचं काम करणाऱ्यांना विकून त्या
पेलाची तशी अगदी कापची किवा अगदी
न वाळवली लोकचं आणि आवळकाडी
घेऊन ये'

म्हणारीने तसं केलं. गुणवतीने तांदूळ
धातल्यावर पेज काढली पेजेत तिनं
घोड घोट भातल आणि आवळकाडी वाटून
चटणीसारखी केली व म्हणाली- 'या
चटणीबरोबर ही पेज पिऊन घ्या. स्वामंतर

काही एकून हुमली तर नाहीच
तिच्या तोंडावर आश्चर्याची उमलत्याच
विचले नाही. तिनं तो म्हणाला तसा
सोपाक करून वाढशीरचं केलं केलं

तिनं भात भिजविलं व ते वाळविलं व
पासून कण्या काढल्या. त्या कण्या तिने
आजीला दिल्या व म्हणाली 'या कण्या
हीन्याचं काम करणाऱ्यांना विकून त्या
पेलाची तशी अगदी कापची किवा अगदी
न वाळवली लोकचं आणि आवळकाडी
घेऊन ये'

म्हणारीने तसं केलं. गुणवतीने तांदूळ
धातल्यावर पेज काढली पेजेत तिनं
घोड घोट भातल आणि आवळकाडी वाटून
चटणीसारखी केली व म्हणाली- 'या
चटणीबरोबर ही पेज पिऊन घ्या. स्वामंतर

काही एकून हुमली तर नाहीच
तिच्या तोंडावर आश्चर्याची उमलत्याच
विचले नाही. तिनं तो म्हणाला तसा
सोपाक करून वाढशीरचं केलं केलं

ज्ञानवयन चतुर्कर्माला त्या उंदराबरोबर
दूर एका लहानशा घरात रहायला
गटविले व म्हणाला- 'तु आभार्या बरोबर
राह बस! योग्य नाहीस तुझ्या उंदीर बाहून
असल्या गुणवतीच्या भवतीला योग्य जशी
त्या बाहूनच्या जातीचीच तुला गृहिणी
करून दिलं आहे तुला गृहिणी असून
पड्या म्हणजे सूर्याचीही जिव्यावर तजर
पड्या राहो असा अत पुरात रहायो या
साठानुदया मरान उंदराची बिडे बाहेत!
या अन्दात प्यात हेटळको कलो,
चतुर्कर्म वाप म्हणाला ते एकून घेऊन
पात स्वरात म्हणाला- 'वडिलांनी मुलांची
सम लावून देणे ही सरोकरच मोठी गोष्ट
म्हणावयाची, नाही का? ज्याच्याशी जिव

संबंध ध्यायचा असतो, हे म्हणे पूर्वीच
लिहून ठेवले' असते! आपल्या हातात
काहीच नसते! सर्व त्या विष्णूहर्षा गण-
नायकाची इच्छाच असते, नाही का!'
चलुन उत्तमोत्तम रथाचे अध्ययन
करीत असता बसुका जवळ राहून ऐकत
असे चलुक गणेशाची पूजा करी तेव्हा
आपल्या तोंडाने त्याला फुले देई. चलुकचे
पाद प्रकृत जवळ सांग्यावर ती देई तेच
चलुका प्यात नसत अत बरान काळ
लोटा आणि गणेश चतुर्थी आली.
सर्व आपापल्या घरांना रंगरंगोटी करू
आगळे आणि घाबरे काळ लायले. चलुकान
रावोच्या रात्री सर्व उंदरांना बोलाविले
उंदरांनी रंगारंग सोपट्या भिजवून सर्व मिती

रंगून काढल्या आपल्या दानांनी माझा-
भरती टरकल सोलून स्वच्छ तांदूळ तयार
करण दिले.

मधेश चतुर्थीच्या दिवशी उगाडताच
चलुकच्या सर्व बहिनी सोन्याच्या बागरी
भेऊन नवीनरूप पाणी भेऊन आल्या.
त्यांना पाहून चलुक्का स्वतःची बायको
पाणी काणू शकणार नाही याबद्दल खेड
वाटले.

चलुका लगेच एका बागरीत सिरली व
ती घणंगळव नदीकाठा पर्यंत धऊन गेली
नंतर बाहेर येऊन तिने नदीकडे पाहिले
जोगरा एवढ्या बागरी भरभरून जणू काही
ती ओतीत बहात होती. तिला निराशा

वाटली व ती मनात म्हणाली-“मी बागरी
तर भेऊन आले परंतु ती वाण्यान कशी
बुडबुडार? आणि ती उचलून कशी पचन
जाणार? मी कितली अचिंचका आह? किती
निहययोगी हे जीवन? नको हा
जीव! कशाचा जगायच? असे मनात
म्हणत शेजारच्या एका दगडावर कपळ
आपट लावली तेव्हा विघ्नहर्ता गणनाथक
प्रगट झालून तिच्या पोठीवर हलुबारावणे
हात फिरवू लागला लागू पापमुक्त होऊन
तिने नृपका रूप गले व देवकच्या कल्याण
किर्णोचे रूप तिला प्राप्त झाले ती
गणपतीच्या पाया पडली व अननक प्रवारे
तिने त्याचे स्तवन करू गणपतीने तिला
माहोर्षि दिला आणि अर्धघात पावला

कल्याण किर्णो घाबर होक्यावर घऊन
चालू लागली तर रस्त्यावरचे लोक चिंका-
सारखे उभे राहून तिच्याकडे पाहू लागले-
“ही कोण स्वर्गवदरी नृपा? कोणाच्या
घरी चालली आहे!”

चलुकचर्म्या सर्वे अहिर्माते कल्याण-
किर्णाला आपल्या सर्वात घाकट्या
दिनाच्या घरात आतांना पाहिले व परल्प-
राकडे चकित मुडून पाहू लागल्या

क्षत्रिय आपल्या आज्ञात्म्यून स्वतःच
काजला व चलुकचर्म्या त्याच्या बायको-
बराबर राजवाड्यात घऊन आला

चांदोबा

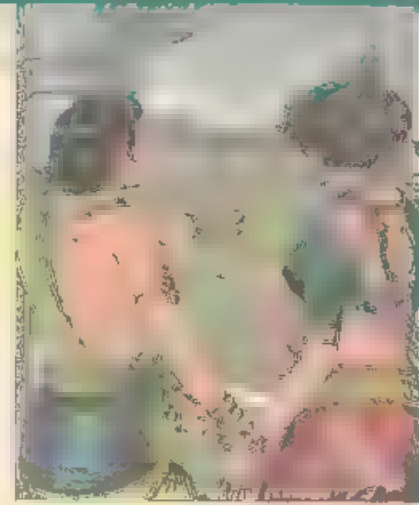
चलुकचर्म्या सर्वे मोठे माऊ आपल्या
वडिलांना पुनः पुन्हा विवाह लावले-
आमने लागू जसाच एका उदराची को
लाहो करून दिलेत, चाबा? आम्हांलाही
अधरांना लाजविणारं सोईस असलेली
बायका तसतो का मिळाली?”

जसा मूर्ख तुलांसाठीच का मी एवढे मोठे
माझाज्य संपादन केले? अशी एक विरक्ती
शरभयच्या मनात उत्पन्न झाली व तो
राज्यव्यवहार सोडून लपश्चर्मा करण्या-
साठी जगात निघून गेला

चलुकचर्म्या सर्वे मोठे माऊ परलपरांचा
हेप कलस व परलपरांची युद्ध करून मरण
पावले चलुकचर्म्या 'मको नको' म्हणत
अमनां त्यालाच प्रजेने आपला राजा केले

चलुकचर्म्या आपली राणी कल्याण
किर्णोच्या हावे कल्याणी नावाचे मोठे
नगर निर्मिले त्याला कल्याण किर्णोच्या
पाठीं वार मुलगे झाले ते एडे चालुक्य
या नावे प्रसिद्ध झाले असा तऱ्हेन चालुक्य
राजवंशाची स्थापना करण्याच्या चलुकचर्म्या
याच्या कारकीर्दीत आताचि नगर हे अलक
देवालय असलले, मोठमोठे प्राकार व तट
असलले मुंदरा नगर म्हणून प्रसिद्ध झाले
त्रिविध कलाचे कडेध्यान म्हणून विद्वान व
परित नाकांच मोठे निवासस्थान आणि
पृथीवरचा ह्यपुरी म्हणून प्रतिष्ठील पात्र

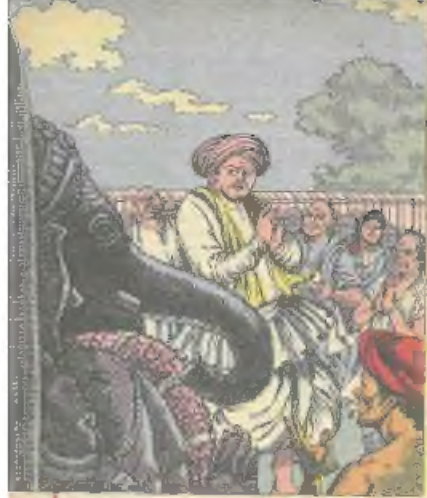
चांदोबा

ठरले. नगराची अधिकृतता म्हणून गणपतीची
पूजा होत राहली शेथीसतस्कष्ट मित्यकला
आणि सुंदर सभार्मवपहायला वार वारचे राजे
रजवाडे आणि सामान्य प्रजा येऊ लागली

चालुक्य वंशीयांनी चारी दिशांना आपले
राज्य वाडविले आणि त्यांच्या राज्यात
प्रजा सुखी झाली. चालुक्य वंशीय यांच्या
शाला व उपशाला देश भर पसरल्या आणि
चारी दिशांना त्यांचे राज्य विस्तीर्ण होत
गेलें. आताचि लगरात राज्य करणारे
आताचि चालुक्य या नावे कल्याणी नगरात
राज्य करणारे कल्याणीचे चालुक्य या नावे,
वैगी येथे राज्य करणारे वैगीचे चालुक्य
नावे, पूर्वेचे चालुक्य, पश्चिमेकडील चालुक्य

चांदोबा

गणपतीची सोंड घेऊन खोडीत म्हणाऱ्या-
“कायरे विघ्नहर्त्या! सत्यशर्माला एक
हजार वराह दे की जाऊन!” असं तो
म्हणत असता त्याचा हात सोंडेच्या शर्चीत
अडकला आणि काळभयाचा यत्न केला तरी
निघेना, खलट आस्तर घट्ट अडकला.

हात धुळू लागल्यामुळे लोभगुप्त कण्ठ
लागल्यावर विघ्नहर्त्याची पूत म्हणाली-
“तू सत्यशर्माला एक हजार वराह जितक्या
लवकर देवविशील तितक्या लवकर तुम्ही
सुटका होईल.”

लोभगुप्त दुसऱ्या हाताने कपाळ फोडत
घोरडला-“देवा! हा अत्याय आहे! पांचशे
मी पहिल्यानेच विने आहेत ना!”

“मरतं! म्हणजे पांचशे देऊन एक
हजार काळम्याचा तुझा विचार होता तर!
धुकटात पांचशे वराह मिळविण्यासाठी,
होय ना? या पापाचं प्रायश्चित्त म्हणून तू
या पांचशे वराहाव्यतिरिक्त सत्यशर्माला
पांचशे वराह दे आणि त्याच्या मुलीचे
कन्ये तू स्वतःच्या घरचे समजून त्याला
लागणारा सर्व खर्च दे!” असा गरीर
स्वर पुर्वीतून ‘लोभगुप्ताला ऐकू आला.

लोभगुप्ताने आपल्या घरच्या लोकांना
बोलाविले आणि सत्यशर्माला बाकीचे पांचशे
वराह देवविले. नंतर कर्ण फिटल्याचे
सांगून सत्यशर्माच्या मुलीचे कन्ये करून
देण्याचे कचन दिले. एवढे झाल्यावर त्याचा
हात सुटला.

खोमी माणसाला चांगली शिक्षा झाली,
म्हणून गांव भर चर्चा झाली.

लोभगुप्ताने सत्यशर्माच्या मुलीचे कन्ये
स्वतःच्या मुलीच्या लग्नासारखे पाटा-
माटाने करून दिले. तेम्हांपासून लोभ-
गुप्ताने आपली खोभीमुत्ती सोडली आणि
मन्यायाने संपादिलेली मिळकत घमंकाया-
साठी खर्च केली. तो विघ्नहर्त्या गणपतीचा
कृपापात्र झाला आणि सदाचारी म्हणून
प्रसिद्ध झाला.

ही गोष्ट सांगून पावन मिथने गण-
पतीचा प्रसाद आणून सर्व मुलांना वाटला.

मुलांनी प्रसाद तोंडात टाकला आणि हसत खेळत घरी निघून गेली.

आणखी एकेदिवशी सायंकाळी एका मुलीने आणखी एक चिप डाकवून त्याची पोष्ट सांगायला विनंती केली. बाबन विश्व गोष्ट सांगू लागले.

कल्याणी नगरी कलहकडीनांवाची एक श्रीमंत आई रहात असे. मुलीने जाहीरून सोन्याचे पुष्कळ दागिने आणले नाहीत, म्हणून ती मुलीला वेळीअवेळी टोचून दोले आणि शेवटी तिला निर्वनपणे तिचे माहेरी पाठवून दिले.

कलहकडी हे तिला नाव मिळाले असूनही त्या श्रीमंत कलहकडी सांगुची सून सोबा-मिनी बुःसाचा डोंगर डोक्यावर घेऊन आपल्या माहेरी निघाली. परंतु वाट चकून ती एका जंगलात गेली. थुकेने तिचा जीव कातावीस झाला आणि बेगुन होऊन ती एका कवड्याच्या झाडाखाली पडली.

आपण माहेरी गेलो तरी कायदा नाही. कारण हिच्या लग्नासाठीच तिच्या वडि-

लांनी फार मोठे कर्ज करून ठेवले होते. अज आपली बागिने कोठून आणणार? म्हणून त्या अरण्यातच भरग आलेले पत्करले. असा विचार तो मनात करीत असतां झाडावरून एक कवड गळून पडले आणि रांगोळीतली पडली होती तेथेपर्यंत तिचा हात पोचेल अशा जागी येऊन थांबले. ते पळून सोबा-मिनी उठून बसली जसतां जमीन हादरली आणि एक हत्ती अंगावर धावून येत असलेला दिसला.

सोबा-मिनीच्या मनात लहानगणा-पासूनच गणपतीवर फार भक्ती होती. गणपतीचे मनात स्मरण करून हत्तीच्या पायाखाली स्वतःचा वेडन आरगहत्येला ती तयार झाली. ती हत्तीला सामोरी गेली, परंतु तो एकदम जागृत्या जागी थांबला.

हत्तीने सोबा-मिनीच्या हातातले कवड सोंडने घेतले व तोंडात घालून आशीर्वाद देत असल्यासारखी सोंड डोक्यावर ठेवून तिचा हात पकडला व तिला तरत एक मोठ्या गुहेत घेऊन गेला.

गंधर्व राजकुमारी

[९]

ब्रीचगनाची अधिकारिणी जी म्हातारी दोघी ती म्हणाली ते ऐकून हसन मोठमोठ्याने रडू लागला. त्याचा दुःखी चेहरा पाहून म्हातारी कळवळून म्हणाली— "मांही तरी काय करू? तुला या वेडा-वर उत्तम दिले वाढवलेच माझ्या जिजा ओडत्या जातीस. तू मागशील तेवढे घन देते, घेऊन जा. ते तुला आयुष्य भर पुरेल, बादशाहासारखा सुखोपभोग भोगेत आन-दाचे आयुष्य चालव."

हसन तिचे पांज घेऊन म्हणाला— "माझे प्रयत्न यत्नही आलेच पाहिजेत, मशीव माझ्या पाठीशी आहे. म्हणून कष्ट सहन करावे लागले तरी जी वेदवर पोहोचू शकलो प्रयत्न सोडून देण्यापेक्षा मरण पत्करले."

हसन आपल्या हट्ट मोठणार नाही, हे म्हातारीने ओळखले. म्हणाली— "जे व्हायच

असेल ते होईल. तुझ्याकरीबर मी आपला जीवही बायला तयार आहे. 'वाक वाक' बेटे एकूण सात आहेत. गंधर्व चक्रवर्तीच्या सात कन्यांच्या हातांत ती एकेक आहेत. आपण आज्ञेत ते बेट घोरल्या राजकुमारीच आहे. तिचे नाव मूरडल हुता असे आहे तिला तुझ्या जिघ्या सधे सांगून तिच्या तुझ्यासाठी काही करणा होईल असे करून मी येते." असे सांगून म्हातारी निघून गेली.

नूकल हुदाने स्थावरीला पाहून आसमा-वरून उटली व तिला आठरपुनक एक आसन साखवून विचारले— "काही विशेष चांगली बातमी आणली आहेस वाटत? किंवा काही मागायला आली आहेस?"

"माझे आई, महाराणी! आज एक विविध गोष्ट घडली. एक तण मुलगा बासा आला देज जाणे, आपल्या बेटाच्या

तीरावर ऐकून पडला आहे. तो रडत होता. मी चवकशी केली. आपल्या फेर त्याला या बेटावर सोडून घेऊन आला. तो आपल्या बायकोला शोधीत डकडें आला म्हणजे त्याने आपल्या बायकोचे रूप वर्णन केले. त्या वर्णनावरून तु किंवा तुझ्या रहिणीयकी कोणतीही एक अज्ञाती असे मला वाटले. तो मानवच असला तरी कमाळीचा सुंदर आहे." म्हातारी म्हणाली.

नूतल हुदा ऐकतांच संतापली. म्हणाली- "घेरेडे! पागिटे! आपल्या बेटावर तु एका पुरुषाला पाऊल कसे ठेवू दिलेस? मी तुझा रक्त पिऊन तुम्ही हाड सोडून जाते! मी त्याला एकदां शाहाते. अटक करून

पेऊन ये त्याला. त्याने आपल्या बेटावर उठवून ते अपवित्र केले आहे."

ती म्हातारी तोंडातल्या तोंडात वड-बबली- "हा पोरगा माझाच बाव घ्यायला निघाला की!" आणि बरबदर कापवत हसून होता तेथे आली आणि म्हणाली- "जिवंत प्रेता! तीच सचकर! आमच्या राणीसरकार तुला पाहणार आहेत म्हणे!" हसन त्या म्हातारीबरोबर निघाला.

ती दोघे आली तेव्हा नूतल हुदाने तोंडावर बुरखा घेतला होता. हसनने तिला खडून सलाम केला. नंतर त्याने तिची खुती कपड्यांवाडी कविते म्हातऱ्या. मधवे चक्रवर्तीची कन्या सर्व ऐकून घेतल्यावर म्हातारीला "विचार त्याला" या अर्धी खूण करीत असल्यासारखी दिसली. म्हातारी हसतकडे वळून म्हणाली- "म्हाराणी सरकार तुझा नाव, तुझ्या बायकोचे नाव व तुझ्या मुलाची नावे विचारोत आहेत!"

हसन मधवे चक्रवर्तीच्या कन्याकडे वळून म्हणाला- "म्हाराणी, मी हसन नावाचा फुटक्या नशिवाचा एक तरुण आहे. मी इराक देशातील बगदाद शहराचा राजगारा आहे. मला माझ्या बायकोचे नाव माहीत नाही. आम्ही आमच्या मुलांची नावे अनुक्रमे नाशिर व मन्सूर अशी ठेवली होती."

चावोचा

"तुम्ही बायको तुला कां सोडून गेली?"

विचारतां हसनने त्याला ते माहीत नसल्याचे सांगितले व म्हणाला- "परंतु तिने स्वच्छने मला सोडले असेल असे माझे मला वाटत नाही. ती निघाली ती बगदाद येथील खलीफाच्या राजवाड्यातून आणि उद्भूत आपल्यासाठी तिने पक्ष्याची वस्त्रे वापरली होती. निघताना माझ्या नाईला तिने ती वाकू वाकू द्विपात शोषण तर सापडेल," असेही सांगितल्याचे हसनने मधवे चक्रवर्तीच्या राजकन्येला सांगितले.

इतक्या वेळ गप्प राहिलेली नूतल हुदा म्हणाली- "तुझ्या बायकोचे तुझ्यावर प्रेम नसते तर तिनेही शाहाते ती जागा सांगितली नसती. तुझ्यावर तिचे प्रेम कोणत्या तर ती तुला सोडून गेली नसती." त्याच्या बायकोचे त्याच्यावर किती वाढ प्रेम होते याची अनेक उदाहरणे देऊन, तिच्या मनात उडण्याची तीव्र आवड होती व तो मोह ती सोडून न सक्तल्यामुळे ती उद्भूत गेली असे कलंक प्रमाणे देऊन हसनने सांगितले.

म्हातारीने तुझा थोडसे साहज करून मधवे राजकन्येचे पाय धरले व म्हणाली- "राजकन्ये, मी तुला अगत्यासाठी खेळवून तुझ्याची सोडी केले. म्हणून मी सांगते तिकडे जाऊ लक्ष दे. या विचाऱ्या दुर्दैवी

तरुणाला शिक्षा करण्याचा विचार मलातून काढून टाक. तो अनेक हास्यपूर्ण सहन करून देवाच्या कृपेनेच वेचवर पोहोचू शकला आहे. आपण मला आपला एक पाहुणा मानणेच योग्य होईल. याने ज्या थोड्या तुला केल्या असतील त्या सर्व बायकोवरच्या प्रेमापोटीच केल्या आहेत. त्याबद्दल त्याला क्षमा कर. हा उत्तम आशुक्रवी आहे. तु तोंडावरचा बुरखा बाजूला सार. पहा तर तुझे रूप पाहून तो किती सुंदर कविता काढतो त्या!"

हसन कदा कविता करतो हे ऐकण्याचं कुतूहल वाढल्यामुळे नूतल हुदाने आपल्या तोंडावरचा बुरखा बाजूला सारला. हसनने

चावोचा

६१

"बहाराणी, तुमच्यात व माझ्या बाय-
कोच्यात कोणत्याही अवयवांत मूळीच फरक
नाही. तरी दोघांत फरक याच आहे. ते मी
ओढून घेतो, वर्णन करून घ्याय़ा येऊन
नाही." हसन म्हणाला, बायकोत संघर्ष
राजकन्येला दोन मोठो स्पष्ट कळल्या-त्या
पुरुषांचे मन आपल्यावर आकषिप्त होणे शक्य
नाही आणि त्याची बायको आपल्या
इतर सद्दा बहिणींपेकी एकलव्य असली
पाहिजे. तिला हसनचा भयंकर राग आला
आणि त्याची बायको असलेल्या तिच्या
बहिणीचा फार हेवा वाटला. आपल्या सद्दा
बहिणींपेकी याची बायको कोण हे कळल्या
नंतर तिला आणि माला काहीतरी कठीण
शिखा करण्याचंही तिने मनात ठरविले.

ती म्हातारीकडे वळून म्हणाली-"तु-
म्हाला येथून जा आणि माझ्या अन्ना ही
बहिणींना बोलावून घेऊन ये. मी त्यांना
भेटायला बोलाविले आहे म्हणून सांग आणि
बरोबर बोलावून घेऊन ये. या तरुणा-
जिथरी चकार शब्द बोलू नकोस, तमबल!"
त्या म्हातारीला तिच्या मारकिलीच्या
मनातल्या हेतू काय आहे, कळले नाही.
म्हणून ती धाईचाहने एकेका भेटावर गेली
आणि एकेका संघर्ष राजकन्येला बरोबर
घेऊन शेवटी संघर्ष राजाच्या सर्वात वाकट्या
राजकन्येकडे गेली. ही राजकन्याच हसनची

बायको होती. तिच्यावर संघर्ष राजाचे
अपार प्रेम होते. म्हणून तो तिच्याकडेच
रहात असे. आपल्या सर्वात वाकट्या
मूलीला ती जाऊ लागली तेव्हा त्याने नकार
दिला. त्याला काहीतरी अपवाकून आपल्या
सांगून ती आपल्या वाकट्या मुलीला "तुम्हाला
जाऊन" म्हणाला.

"अवकाने मला भेटवासीसाठी बोलावून
तुम्हाला तयारी केडी अस्तंती गेले नाही तर
कस हो, बाबा? मी भेटून दोन वर्षे झाली
आहेत. आता मी 'नाही' म्हटलं तर तिला
राग नाही का येणार? मला कसली बीती
किंवा भय? एकदां मी कित्येक दिवस
भेटले नाही म्हणून तुम्ही फार काळजीत
पडलांत. पण मी घरात आले नाही का?
तुम्हाला मी या खेपेसहजी नक्की येईन.
जिजाय मी तशी दूर कोठही जात नाही.
आपल्या बटांपेकी एकावर जाते माते ना?"
हसनची बायको आपल्या वडिलांना म्हणाली.
आपल्या जन्माकडे फक्त काही दिवस
राहून परत येण्याचे वचन दिल्यावर तिला

तिच्या बाबाने आपला परवानगी दिली.
म्हातारी सद्दा बहिणींना बरोबर घेऊन
नूबल हुवाकडे जाण्यासाठी निघाली. बहिणी
यावघ्या आधी नूबल हुवाने ठेवणीतले
कपडे काढून नूबल हागिते धागेरे वासले व
हयार साप्ती व सिंहाबनावर बसून राहिली.
तिच्या सभोर हसन दीन वदनाने उभा होता.
त्याच्या चारी बाजूला वीरांगना तलवारी
उपबून तयार नम्या होत्या.

म्हातारीने पुढे वळून नूबलहुवाला तिच्या
बहिणी आल्या असल्याच सांगितल्यावर तिने
एकेकीला बोलावून घेऊन यायला म्हाता-
रीला सांगितले. त्यातली थोरली झाली
नूबलहुवाने तिला हाक मारून अंघात तिला
जवळ बसविले आणि हसनला विचारलं-
"मानवा, ही बाहे का रे तुम्ही बायको?"
हसन म्हणाला-"ही एक अपरूप सुंदरी
आहे. तरी हिच्यात व माझ्या बायकोत
बरेच अंतर आहे. मी ते शब्दात वर्णन
करून सांगू शकणार नाही.
(पुढील वंकात संपूर्ण)

